

Tillögur um menntun og viðbótarmenntun sem leitt geta til fjölgunar útskrifaðra sjúkraliða

Útgefandi:

Heilbrigðisráðuneytið

Mars 2020

hrn@hrn.is

<https://www.stjornarradid.is/>

Umbrot og textavinnsla:

Heilbrigðisráðuneytið

©2019 Heilbrigðisráðuneytið

ISBN 978-9935-477-84-2

Efnisyfirlit

Inngangur	4
1. Forsendur	5
2. Tillögur	6
2.1 Átaksverkefni	6
2.2 Framhaldsnám	6
2.3 Starfssvið	6
2.4 Dvalarstyrkir	6
2.5 Sjúkraliða á allar deildir	6
2.6 Umbun fyrir þjálfun nema	6
2.7 Tryggja stöðu sjúkraliða	7
2.8 Tryggja starf sjúkraliða	7
2.9 Tryggja að laun lækki ekki við námslok	7
2.10 Kynna námið	7
3. Rökstuðningur	8
3.1 Átaksverkefni	8
3.1.1 Brúarnám fyrir ófaglærða	8
3.1.2 Brúarnám fyrir félagsliða	8
3.1.3 Nýr starfsvettvangur	9
3.2 Framhaldsnám	9
3.3 Starfssvið	9
3.4 Dvalarstyrkir	10
3.5 Sjúkraliða á allar deildir	10
3.6 Umbun fyrir þjálfun nema	10
3.7 Tryggja stöðu sjúkraliða	10
3.8 Tryggja starf sjúkraliða	11
3.9 Tryggja að laun lækki ekki við námslok	11
3.10 Kynna námið	11
4. Lokaorð	12

Inngangur

Í desember 2019 skipaði heilbrigðisráðherra starfshóp til að koma fram með tillögur um menntun og viðbótarmenntun sem leitt geta til fjölgunar útskrifaðra sjúkraliða.

Starfshópurinn var þannig skipaður:

- Eygló Ingaóttir formaður, hjúkrunarfræðingur og verkefnastjóri Landspítala.
- Guðrún Hildur Ragnarsdóttir kennslustjóri FÁ, tilnefnd af mennta- og menningarráðuneytinu
- Kristjana Guðbergsdóttir hjúkrunardeildarstjóri Landspítala , tilnefnd af Landspítala
- Sigurlaug Stefánsdóttir sjúkraliði SAK, tilnefnd af Sjúkrahúsinu á Akureyri
- Sigríður Zoëga dósent HÍ , tilnefnd af Heilbrigðisvísindasviði Háskóla Íslands
- Birna Ólafsdóttir skrifstofustjóri Sjúkraliðafélag Íslands, tilnefnd af Sjúkraliðafélagi Íslands

Brynhildur Magnúsdóttir, sérfræðingur heilbrigðisráðuneytinu, var starfsmaður hópsins.

Starfshópurinn kynnti sér ýmis innlend gögn, uppbyggingu sjúkraliðanáms á Norðurlöndunum, hafði samband við íslenska sjúkraliða sem hafa starfað á Íslandi og starfa nú á Norðurlöndunum, fékk til sín fulltrúa frá hjúkrunarheimilum á höfuðborgarsvæðinu. Auk þessa voru hugarflugsfundir þar sem hugmyndum, upplýsingum og mögulegum lausnum var safnað saman.

Starfshópurinn fundaði 5 sinnum í heilbrigðisráðuneytinu, auk þess fundaði formaður með hverjum meðlim a.m.k. einu sinni.

1. Forsendur

Sjúkraliðanám er 206 feininga (nýjar framhaldsskólæiningar) nám með námslok á 3. hæfniprepi. Námið skiptist í almennar greinar, heilbrigðisgreinar og nám í sérgreinum sjúkraliðabrautar. Nám í sérgreinum sjúkraliðabrautar er bæði bóklegt og verklegt nám í skóla og er kennt í dag og kvöldskóla, fjarnámi að hluta og brúarnámi (sjá síðar). Sjúkraliðanám tekur að jafnaði þrjú ár og er kennt við 10 framhaldsskóla hringinn í kringum landið.

Frá 2000 til 2019 gaf Embætti landlæknis út 2.411 starfsleyfi sjúkraliða. Á allra síðustu árum hafa brautskráðir nemendur verið í kringum 90 - 100 á ári og áætlað er að um helmingur útskrifaðra sjúkraliða starfi við fagið. Það er mikil vöntun á sjúkraliðum en langt er um liðið síðan stjórnvöld létu framkvæma ítarlega greiningu á því. Sem dæmi má nefna að árið 2018 fækkaði setnum stöðum sjúkraliða á Landspítala um 30 og er aldursdreifing sjúkraliða á spítalanum hærri en annarra starfsmanna.

Hér á eftir fara 10 tillögur starfshópsins um menntun og viðbótarmenntun sem leitt geta til fjölgunar útskrifaðra sjúkraliða, en einnig nokkrar tillögur að styrkingu á starfi sjúkraliða, sem gerir sjúkraliðastarfið enn áhugaverðara og gefur sjúkraliðum færi á framgangi í starfi.

2. Tillögur

2.1 Átaksverkefni

Setja af stað 10 ára átaksverkefni í menntun sjúkraliða.

1. Þjóða námsstyrki til ófaglærðra starfsmanna í umönnunarstörfum til að stunda brúarnám til sjúkraliða í að hámarki fimm annir. Styrkurinn svari til a.m.k. 15 daga launa á önn.
2. Þjóða félagsliðum sambærilegan námsstyrk til að stunda brúarnám til sjúkraliða í að hámarki fjórar annir.
3. Þjóða sambærilega námsstyrki til einstaklinga sem vilja eða þurfa að skipta um starfsvettvang til að mennta sig sem sjúkraliða.

2.2 Framhaldsnám

Reglulega þarf að vera í boði framhaldsnám fyrir sjúkraliða sem gerir þeim kleift að takast á við aukna ábyrgð og sjálfstæði í störfum. Æskilegt er að námið sé skipulagt í samvinnu við háskólana, þannig að það gildi til eininga í hjúkrunarfræði eða öðru háskólanámi. Mikilvægt er að skilgreina starfssvið sjúkraliða í kjölfar slíks náms.

2.3 Starfssvið

Hjúkrunarheimili og sjúkrahús þurfa að yfirfara starfssvið sjúkraliða, með það að markmiði að styrkja það. Litið verði til þróunar starfa í nágrannalöndunum og hvort þörf sé á breytingum á námsskrá. Einnig þarf breyting á starfssviði sjúkraliða að endurspeglast í reglugerðum, t.d. um lyf og lyfjagjafir. Starfshópurinn leggur til að heilbrigðisráðuneytið stofni nefnd til að fara ofan í saumana á þessum atriðum og gera tillögur að breytingum. Vel skilgreint starfssvið getur aukið virðingu og ásýnd á mikilvægi stéttarinnar og gert námið meira aðlaðandi.

2.4 Dvalarstyrkir

Þjóða dvalarstyrk fyrir sjúkraliðanema sem þurfa að taka ólaunað vinnustaðanám utan heimabyggðar, sbr. dreifbýlisstyrk.

2.5 Sjúkraliða á allar deildir

Tryggja í þjónustusamningum við stofnanir að sjúkraliðar starfi á öllum deildum á sjúkrahúsum, hjúkrunarheimilum og öðrum heilbrigðisstofnunum, til þess að unnt sé að taka við sjúkraliðanemum í vinnustaðanám.

2.6 Umbun fyrir þjálfun nema

Setja inn í stofnanasamninga launahækkun fyrir sjúkraliða sem eru virkir leiðbeinendur. Starfshópurinn leggur til að stjórnvöld greiði fyrir námskeið fyrir sjúkraliða í starfstengdri leiðsögn sbr. hjá kennurum.

2.7 Tryggja stöðu sjúkraliða

Nota þjónustusamninga til að tryggja að hjúkrunarheimilin ráði sjúkraliða og sjúkraliða með framhaldsmenntun í hjúkrunarstörf sbr. [lágmarksviðmið Embættis landlæknis um mönnun](#).

2.8 Tryggja starf sjúkraliða

Ef almennir starfsmenn eru ráðnir tímabundið í umönnunarstörf sem alla jafna eru á ábyrgð sjúkraliða (sbr. leiðbeinendur í skólum), skulu stöður þeirra auglýstar, nema að viðkomandi sé byrjaður í sjúkraliðanámi.

2.9 Tryggja að laun lækki ekki við námslok

Tryggja þarf að reyndir starfsmenn í umönnun sem ljúka sjúkraliðanámi, lækki ekki í launum þegar þeir fara að starfa sem sjúkraliðar.

2.10 Kynna námið

Auka kynningu á sjúkraliðanámi. Stjórnvöld styrki t.d. Sjúkraliðafélagið og/eða Jafnréttisstofu árlega til að hanna og birta kynningarefni um sjúkraliðastarfið. Sérstaklega skal hugað að því að kynna sjúkraliðanám og starf fyrir börnum og ungum karlmönnum með það að leiðarljósi að brjóta upp staðalímyndir.

3. Rökstuðningur

3.1 Átaksverkefni

Það er mat starfshópsins að grunnmenntun sjúkraliða sé góð og aðlöguð að íslenskum aðstæðum, en að það þurfi að gera átak í að mennta fleiri sjúkraliða og að hækka hlutfall fagmenntaðra í umönnunarstörfum innan heilbrigðisstofnana. Einnig þarf að vera í boði framhaldsnám fyrir sjúkraliða.

3.1.1 Brúarnám fyrir ófaglærða

Haustið 2019 hóf tilraunaverkefni göngu sína á Landspítala, en það fólst í skipulagningu brúarnáms fyrir almennt starfsfólk til að öðlast réttindi sjúkraliða í samvinnu við Fjölbrautaskólann í Ármúla og Fjölbrautaskólann í Breiðholti. Nemendur mæta í skólann einn dag í viku og fá launað námsleyfi þann dag, eða 15 daga á önn í fimm annir. Mikil ánægja er með þetta fyrirkomulag og hófu 12 nemendur frá Landspítala námið. Landspítali hefur ekki fjárhagslega burði til að bjóða slíkan kost umfram kjarasamninga til frambúðar og það sama á við um hjúkrunarheimili. Sjúkraliðanemum sem taka námslán hefur fækkað þar sem greiðslur af þeim eru sligandi fyrir láglaunafólk. Starfshópurinn leggur til að stjórnvöld að veiti styrki sem gera brúarnemum kleift að minnka við sig vinnu og stunda sjúkraliðanám.

3.1.2 Brúarnám fyrir félagsliða

Í úttektum Embættis landlæknis á hjúkrunarheimilum kemur fram að hlutfall fagmenntaðra er iðulega töluvert undir viðmiðunum sem Embættið hefur sett. Til dæmis er hlutfall fagmenntaðra 41% á hjúkrunarheimilinu Skjólí ¹ og 45% á hjúkrunarheimilinu Sunnuhlíð ² en í gæðaviðmiðum Embættisins er talið æskilegt að lágmarkshlutfallið fari ekki undir 57% til að tryggja öryggi³. Athygli vekur að margir félagsliðar starfa við umönnunarstörf á hjúkrunarheimilum, þeir eru jafnvel fleiri heldur en sjúkraliðar. Félagsliðanám hefur aðrar áherslur heldur en sjúkraliðanám og í því er mjög lítil áhersla á umönnun sjúkra og aldraðra og öryggi sjúklinga. Að auki hafa þeir ekki sama aðgang að endurmenntun varðandi umönnun sjúkra og sjúkraliðar. Félagsliðanám er mun styttra nám en sjúkraliðanám, aðeins 120 feininga nám og er á 2. hæfniprepi, en verið er að íhuga að færa það upp á 3. hæfniprep. Mikilvægt er að styrkja

¹ Embætti landlæknis. (2019). [Hlutaúttekt Embættis Landlæknis. Hjúkrunarheimilið Skjól. Mars 2019](#). Reykjavík: Embætti landlæknis.

² Embætti landlæknis. (2019). [Hjúkrunarheimilið Sunnuhlíð. Úttekt. Apríl -maí 2019](#). Reykjavík: Embætti landlæknis.

³ Embætti landlæknis. (2015). [Viðmið um mönnun á hjúkrunarheimilum skilgreind. 2. útgáfa](#). Reykjavík: Embætti landlæknis.

félagsliða í umönnunarstörfum og hvetja þá til að taka sjúkraliðabré til að auka hæfni þeirra og færni.

3.1.3 Nýr starfsvettvangur

Íslendingar eru eftirbátar annarra þjóða þegar kemur að hlutfalli fólks sem lokið hefur fagmenntun⁴. Samkvæmt upplýsingum frá Vinnuálastofnun hefur atvinnulausum fjölgað undanfarið og hafa ekki verið svo margir án atvinnu síðar 2012⁵. Í nágrennalöndum okkar eru gjarnan í boði styrkir fyrir atvinnulausa og aðra sem þurfa eða vilja skipta um starfsvettvang, eða eru án grunnmenntunar. Starfshópurinn leggur því til að núverandi þjóðfélagsástand verði nýtt til þess að bjóða fólki styrki til að mennta sig til sjúkraliða.

3.2 Framhaldsnám

Undanfarin þrjú ár hefur framhaldsnám fyrir sjúkraliða ekki staðið til boða, en í febrúar 2019 var birt skýrsla um fagnám á háskólastigi sem Háskólinn á Akureyri vann fyrir mennta- og menningarmálaráðuneyti Íslands. Starfshópurinn óskaði formlega við mennta- og menningarmálaráðuneytið eftir að fá að kynna sér skýrsluna en fékk þau svör að það væri ekki í boði. Einstaklingar sem velja sjúkraliðanám þurfa að sjá fram á möguleika á áhugaverðri starfsþróun. Með markvissu framhaldsnámi sjúkraliða, þar sem nemendur taka einingar sem eru metnar í háskóla er verið að koma í veg fyrir endurtekningu ef þeir halda áfram með nám og fara í hjúkrunarfræði eða annað háskólanám.

3.3 Starfssvið

Í heilbrigðisstefnu til 2030 segir að í heilbrigðiskerfinu sé mikil þörf á auknum sveigjanleika sem gerir betur kleift að breyta verkaskiptingu og ábyrgð heilbrigðisstarfsfólks þegar þörf krefur í þágu bættrar þjónustu við notendur. Heilbrigðisþjónusta nútímans er flókin og krefst mikils mannafla og sérþekkingar á mörgum sviðum⁶. Mikil þörf er á sérþekkingu sjúkraliða og að starfssvið þeirra fái að þróast. Undanfarin ár hafa orðið talsverðar breytingar á tækni í heilbrigðisþjónustu og jafnframt er mun algengara en áður að fólk með flókin heilsufarsvandamál búi í heimahúsum og á hjúkrunarheimilum. Sjúkraliðar eru mikilvægur hlekkur í umönnun þessara einstaklinga þar sem þeir starfa með hjúkrunarfræðingum og fleirum. Sjúkraliðar með framhaldsnám hafa t.d. í Noregi og Danmörku leyfi til að gefa lyf sem áður hafa verið skömmtuð, þeir hafa leyfi til að gefa tilbúna blóðþynningarsprautur og Insúlín,

⁴ Hagfræðistofnun. (2018). [Skýrsla nr. C18:02 Greining á menntun, starfstéttum og atvinnugreinum á vinnumarkaði – stöðumat](#). Reykjavík: Háskóli Íslands.

⁵ Vinnuálastofnun. Greining á atvinnuleysi eftir bakgrunni. Sótt 14. febrúar 2020 af: <https://www.vinnuálastofnun.is/maelabord-og-tolulegar-upplýsingar/atvinnuleysi-tolulegar-upplýsingar/atvinnuleysistolur-i-excelskjolum>

⁶ Stjórnarráð Íslands. Heilbrigðisráðuneytið. (2019). Heilbrigðisstefna. Stefna fyrir íslenska heilbrigðisþjónustu til ársins 2030. Reykjavík: Heilbrigðisráðuneytið.

en þurfa að gefa fyrsta skammtinn með hjúkrunarfræðingi. Starfssvið sjúkraliða á Íslandi ræðst oft af næsta yfirmanni og þurfa þeir að fá viðeigandi þjálfun og tækifæri ⁷. Þessi mál þarf að skoða heildstætt á Íslandi og reglugerðir þurfa að endurspeglar þær breytingar sem þegar hafa orðið.

3.4 Dvalarstyrkir

Sjúkraliðanemar af landsbyggðinni verða oft að sækja á stærri staði til að fara í vinnustaðanám. Einnig getur til þess komið að sjúkraliðanemar frá Akureyri og Reykjavík þurfi að fara á nálæg sjúkrahús í vinnustaðanám ef sjúkraliðanemum fjölgar mikið. Það er því mikilvægt að þeir sem þurfa að taka vinnustaðanám fjarri heimahögum eigi kost á styrkjum.

3.5 Sjúkraliða á allar deildir

Það er vandamál bæði á hjúkrunarheimilum og sjúkrahúsum að ekki séu sjúkraliðar að störfum sem geta tekið við sjúkraliðanemum í vinnustaðanám. Gera þarf þá kröfu að á hverri deild séu sjúkraliðar að störfum, bæði vegna gæða á þjónustu við sjúklinga og nemendur.

3.6 Umbun fyrir þjálfun nema

Samkvæmt kjarasamningum fá sjúkraliðar greidd laun frá fjölbrautaskólum fyrir hvern dag sem þeir leiðbeina sjúkraliðanemum í vinnustaðanámi. Góðir leiðbeinendur úr sjúkraliðastétt leiðbeina líka mörgum öðrum t.d. nýbyrjuðum starfsmönnum, nemendum í öðrum heilbrigðisgreinum og fleirum. Mikilvægt er að stofnanir hafi möguleika á að umbuna þeim í launum sem eru virkir í móttöku nemenda og nýráðinna. Menntamálaráðuneytið greiddi áður sérstaka styrki til skóla vegna þjálfunar leiðbeinenda í vinnustaðanámi sjúkraliða en gerir það ekki lengur. Starfshópurinn leggur til að þetta verði tekið upp aftur til að fjölga leiðbeinendum í hópi sjúkraliða.

3.7 Tryggja stöðu sjúkraliða

Almennir starfsmenn í umönnunarstörfum starfa víða í heilbrigðisgeiranum. Oft er lítill sem enginn greinarmunur gerður á starfssviði þessara starfsmanna og sjúkraliða t.d. á sjúkrahúsum og öldrunarstofnunum. Þetta dregur úr hvata fólks til að stunda sjúkraliðanám. Hrumleiki aldraðra hefur aukist og langveikum sjúklingum með fjölþættan vanda hefur fjölgað mikið innan og utan stofnana. Fagmennska og þekking í umönnun er því sem aldrei fyrr nauðsynleg. Samkvæmt sérfræðingi hjá Embætti landlæknis hefur skortur á fagmönnum ýmsar afleiðingar, m.a. eru dæmi um að þurft hafi að senda íbúa

⁷ Júlíana Sigurveig Guðjónsdóttir og Agnar Óli Snorrason. (2018). Um menntun sjúkraliða, störf þeirra og tækifæri hér og erlendis. Morgunblaðið, 5. Júní 2018.

hjúkrunarheimila á bráðamóttöku Landspítala vegna vanhæfni starfsmanna⁸. Einnig sýna margar rannsóknir fram á að hærra menntunarstig bæti útkomu sjúklinga. Nýlega undirrituðu Sjúkratryggingar Íslands og hjúkrunarheimili í landinu samning um rekstur og þjónustu. Mikilvægt er að í slíkum samningum séu hvatar til að ráða sjúkraliða og að uppfylla þannig gæðaviðmið um lágmarksmönnun og gæði þjónustunnar. Starfshópurinn hvetur stjórnvöld til að nota þjónustusamninga til að tryggja öryggi sjúklinga og fagmennsku á hjúkrunarheimilum og öðrum stofnunum.

3.8 Tryggja starf sjúkraliða

Góð reynsla er af tímabundnum ráðningum leiðbeinenda í skóla og hefur það orðið til þess að fjöldi leiðbeinenda hafa aflað sér kennararéttinda. Mikilvægt er að fara í samskonar aðgerðir varðandi ómenntað almennt starfsfólk sem starfar í sjúkraliðastörfum.

3.9 Tryggja að laun lækki ekki við námslok

Meta þarf starfsreynslu og nám þegar starfsmenn í umönnunarstéttum ljúka sjúkraliðanámi.

3.10 Kynna námið

Átaks er þörf til að kynna sjúkraliðastarfið fyrir ungu fólki og ekki síst karlmönnum. Aðeins 2-3% sjúkraliða eru karlmenn. Nútíma samfélag þarf að endurspeglar kynjafnvægi í starfsstéttum og segir t.d. í löggæsluáætlun að stefnt sé að því að hlutfall kvenna meðal lögreglumanna verði komið upp í 30% fyrir árið 2028⁹. Samsvarandi markmið þarf að setja varðandi karla í umönnunarstörfum. Karlmenntuhugmyndir íslenskra karla og staðalímyndir standa í vegi fyrir því að karlar velji sér áhugaverðan og mikilvægan starfsvettvang. Nýlega var farið í þjóðaráttak varðandi kennaranám sem felst m.a. í námsstyrkjum. Samkvæmt upplýsingum frá menntavísindasviði HÍ fjölgaði umsóknum í grunnskólakennaranám um 45% og karlkyns umsækjendum fjölgaði um 92% milli árana 2018 og 2019. Mikil þörf er á kynningarefni um sjúkraliðastarfið og leggjum við til að stjórnvöld feli Sjúkraliðafélaginu og / eða Jafnréttisstofu að framleiða efni og fái til þess fjármuni.

⁸ Bergljót Baldursdóttir. (2020, 18. febrúar). Hjúkrunarheimilin eru á áhyggjulistu Landlæknis. Sótt 19. Júlí 2020 af https://www.ruv.is/frett/hjukrunarheimilin-eru-a-ahyggjulistu-landlaeknis?fbclid=IwAR30vvo7thhYc43IPc9hFraibSj557xcyuF-yUCqFFyrvy_842ddZ-0lgDU

⁹ Stjórnarráð Íslands. Dómsmálaráðuneytið. Löggæsluáætlun fyrir árin 2019 til 2023

4. Lokaorð

Mikill samhljómur var í hópnum varðandi efnistöð og nálgun og er það von starfshópsins að tillögurnar verði til þess að farið verði í markvissar aðgerðir til að fjölga sjúkraliðum. Fjórða iðnbyltingin er handan við hornið og í kjölfar hennar verða miklar breytingar á samfélaginu. Mikil þörf verður áfram á vel menntuðum sjúkraliðum og vinna þarf markvisst að því að gera starfið að aðlaðandi valkosti.

Vonumst við til að tillögur þessar nái fram að ganga og verði til þess að sjúkraliðum fjölgi í nánustu framtíð.

